

www.bastinaobjave.com

IMAM HADI, mir neka je na nj!

- Imamove tajne aktivnosti
- Komunikacijska mreža i zastupnici
- Vinska gozba
- Mutevekilovi zločini
- Imam Hadi, mir neka je na nj, i škole kelama
- Učenici Imamove, mir neka je na nj, škole

Kratak osvrt na biografiju Imama Hadija, mir neka je na nj

Imam Ebul-Hasan Ali An-Naki Al-Hadi, mir neka je na nj, deseti Imam iz Poslanikova poroda, rođen je polovinom mjeseca zul-hidžeta 212. godine po Hidžri u okolini Medine, tačnije u mjestu Surja. Njegov otac bio je deveti Imam hazerti Dževad, mir neka je na nj, a majka mu je poštovana gospođa Sumana, vrlo i bogobojazna služavka. Najpoznatiji nadimci desetog Imama jesu Naki i Hadi, a katkad ga se naziva i Ebul-Hasan Sâlis (Ebul-Hasan Treći). Imam Hadi, mir neka je na nj, preuzeo je imamat 220. h.g., nakon šhadeta njegovog poštovanog oca, u dobi od osam godina. Period njegovog imamata trajao je 33 godine, a on je šehidom postao u starosti od 41 godine i nekoliko mjeseci, dakle 254. godine po Hidžri, u gradu Samara.

Halife Imamovi savremenici

Tokom svog imamata Imam Hadi, mir neka je na nj, bio je savremenik sa nekoliko abasidskih halifa, i to:

1. Mutesim, Memunov brat (218-227. h.g.);
2. Vasik, Mutesimov sin (227-232. h.g.);
3. Mutevekil, Vasikov brat (232-248. h.g.);
4. Mutesir, Mutevekilov sin (vladao 6 mjeseci);
5. Musta'in, Mutesirov amidžić (248-252. h.g.);
6. Mu'tazz, drugi Mutevekilov sin (252-255. h.g.)

Imam Hadi, mir neka je na nj, otrovan je tokom vladavine posljednjeg navedenog halife i sahranjen je u svojoj kući u Samari.

Društveno politička situacija u vrijeme Imama Hadija, mir neka je na nj!

Ovaj period vlasti Abasida odlikuje se posebnostima koje ga čine različitim od ostalih perioda abasidske vlasti, a na neke od tih specifičnosti ćemo i ukazati:

1. **Propast veličine i slave halifata;** Halifat je, kako za vlasti Emevija tako i za vladavine Abasida, posjedovao istinsku veličinu i slavu, ali u periodu o kome govorimo, usljed nadmoći Turaka i robova u upravnom aparatu, halifat je izgubio svoju veličinu i postao je igračka u rukama ovih elemenata koji su s njime postupali kako su htjeli. Halifa je u praksi bio tek počasna funkcija. Ipak, kad god bi osjetili kakvu opasnost po svoju vlast, halife, njihovi pomagači i službenici vladajućeg aparata bili su jedinstveni u nastojanjima da unište svaku eventualnu prijetnju i opasnost.
2. **Hedonizam i sklonost dvora ka provodima i užicima;** U ovom periodu, kao rezultat anemije koja je vladala u državnom aparatu, halife su se odavali noćnim sjedeljkama, provodima i terevenkama, tako da je čitav dvor utonuo u grijeh i nemoral. Na stranicama historijske literature zabilježne su čitave legende o tim noćnim sjedeljkama.
3. **Širenje alevijskog¹ pokreta;** U ovom historijskom periodu abasidska vlast nastojala je da šireći među narodom mržnju prema Alijevoj obitelji njenim pristalicama nanese ovoj obitelji što veću štetu. Kad god bi posumnjali i na najmanju eventualnu opasnost od alevijskog pokreta, vlasti bi odmah otpočele provoditi nemilosrdne mjere. Razlog ovakvoj strogosti bio je taj što se vlast, i pored svih mjera nadzora i kontrole koje je provodila, osjećala uzdrmanom i nesigurnom, pa je osjećala svojevrsan strah od ovakvih pokreta.

Metod alevija u ovom periodu, pak, bio je takav da se oni nisu pozivali na konkretnu ličnost, odnosno nisu pozivali narod da slijedi konkretnu osobu među velikanima iz Poslanikove obitelji. Naime, prvaci ovog pokreta bili su svjesni da njihovi Imami žive pod strogim nadzorom u Samari, najvažnijem abasidskom vojnom središtu, te da bi život onoga na koga bi se pozivali kao imama bio zasigurno ugrožen. Ovaj pokret i ustanci koje je izrodio bio je reakcija na širenje nepravde, nasilja i tiranije u islamskom društvu. Tako, za vladavine Muntessira, koji je u izvjesnoj mjeri bio blagonaklon prema obitelji poslanstva i imamata, šijie i članovi Alijeve porodice nisu uznemiravani, pa zato nije bilo niti pobuna i ustanaka. Međutim, samo u periodu između 219. i 270. godine po Hidžri, historija bilježi 18 ustanaka. Svi ovi ustanci doživjeli su poraz odnosno bili su ugušeni od strane abasidskih vlasti.

Razlozi poraza ustanaka

Razloge poraza ovih pobuna i ustanaka treba, s jedne strane, tražiti u slabosti vođstva odnosno zapovjedništva ustanaka, te, s druge strane, u slabosti pristalica i pomagača tih vođa. Naime, vođe ovih pokreta uglavnom nisu imali jasan i potpun plan djelovanja, često su nepromišljeno postupali, a i njihovi ustanci po svojoj orijentaciji nisu bili čisto islamski inspirirani, te zato uglavnom nisu uživali podršku Imama svoga vremena.

Svakako, neki od učesnika i podržavatelja ovih ustanaka bili su iskreni ljudi i istinski sljedbenici Ehli-bejta, i do smrti su se borili za ostvarenje uzvišenih ideala islama, no takvih je bilo malo, a većinu ustanika činili su oni koji nisu bili rukovođeni jasnim islamskim

¹ Termin alevije ovdje označava pristalice Alijeve porodice i same članove te obitelji, te ga ne treba miješati sa alevijskom sektom prisutnoj danas na prostorima Turske i Sirije.

ciljevima, nego su bili ozlojađeni nasiljem i tiranijom koju su trpili, te su ustali kako bi pokušali promijeniti situaciju. Ovakvi ljudi su, kad bi predosjetili poraz ustanka ili se suočili s pogibelji, uglavnom okretali leđa svojim vođama i ostavljali ih same.

Kako smo već ukazali, ako većina ovih ustanaka nije uživala podršku Imama, to je bilo ili zato što se nije radilo o posve islamskim pokretima, ili zato što se kod njihovih vođa i ciljeva koje su zagovarali uočavalo neka zastranjenja i zablude, ili su njihovi planovi i namjere bili takvi da se lahko moglo predvidjeti poraz ustanka. Ukoliko bi Imam takvom ustanku ukazao otvorenu podršku, nakon njegovog poraza u opasnosti bi se našli sljedbenici Ehli-bejta i sami temelji šiizma i imamata.

Imamove tajne aktivnosti

Kako možemo vidjeti iz navedenog spiska abasidskih halifa iz ovog perioda, Mutevekil je najduži period bio savremenik Imama Hadija. Stoga ćemo posebno obraditi njegov odnos prema Imamu.

Mutevekil je iskazivao naročitu zlobu i loše ophođenje prema Hašimijama. Bio je podozriv prema njima i stalno ih je za nešto optuživao. Njegov vezir Abdullah ibn Jahja ibn Hakan, opet, neprestano je Mutevekilu potvarao Hašimije i podsticao ga da bude grub prema njima. Izgleda da se od svih abasidskih halifa upravo Mutevekil najružnije i najgrublje odnosio prema Alijevoj porodici.

Mutevekil je gajio zbilja posebnu zlobu i mržnju prema Aliju, mir neka je na nj, i njegovoj obitelji. Ukoliko bi za nekog saznao da je naklonjen hazreti Aliju, odmah bi mu oduzimao svu imovinu, a takvoga je obično čekalo i pogubljenje.

Imajući ovo na umu, hazreti Hadi, mir neka je na nj, djelovao je u tajnosti, posebno u Mutevekilovo vrijeme, i svoje veze sa šiijama odražavao je u najstrožoj diskreciji. Dokaz tome jeste i sljedeći slučaj koga hroničari prenose:

Muhammed ibn Šeref priča: “Sustigoh Imama Hadija, mir neka je na nj, na ulici u Medini. Imam mi reče: ‘Zar ti nisi sin Šerefov?’ ‘Jesam’, odgovorih, pa htjedoh upitati nešto Imama, ali on me prekide i reče: ‘Nasred puta smo, a ovo nije mjesto za postavljanje pitanja.’”

Ovaj slučaj jasno pokazuje o kakvoj represiji se u to vrijeme radilo i do koje mjere je Imam bio prinuđen na djelovanje u ilegali.

Istog metoda Imam Hadi, mir neka je na nj, nužno se držao i kad je riječ o njegovim kontaktima sa šiijama iz drugih gradova i različitih, bliskih i dalekih, krajeva, te je njihove darove i poklone primao u strogoj tajnosti. Jedan takav primjer srećemo i u knjizi *Tarih ve ridžal*, gdje čitamo:

Muhammed ibn Davud Komi i Muhammed Talhi prenose: “Ponijeli smo iz Koma prikupljeni hums i darove za Imama Ebul-Hasana Hadija. Na putu nam u susret dođe Imamov glasnik i reče nam da se vratimo jer trenutak nije prikladan za uručenje imetka koji smo nosili. Mi se vratismo, a ono što smo nosili sačuvali smo kod sebe, dok nam od Imama ne dođe naređenje da sve to natovarimo na kamilu koju nam je poslao, pa smo je onda bez vodiča poslali da se vrati k njemu. Kad sam nakon izvjesnog vremena došao kod Imama, on mi reče: ‘Pogledaj one stvari koje ste mi poslali.’ Pogledah po Imamovoj kući i vidjeh da je ondje sve što smo mu i poslali.”

Iako nije jasno da li se ovaj slučaj desio dok je Imam živio u Medini ili za njegovog boravka u Samari (budući da je u Samari bio pod posebno strogim nadzorom i kontrolom), u svakom slučaju riječ je o jasnom ukazu na to da je Imam kontakte održavao u tajnosti i daleko od očiju dvorskih doušnika.

Komunikacijska mreža i zastupnici

Krizni uvjeti sa kojima su ehli-bejtski Imami bili suočeni tokom vladavine Abasida primorali su ih da iznađu nove načine za održavanje veze sa svojim sljedbenicima. Takav način bila je upravo komunikacijska mreža posredstvom zastupnika, odnosno određivanje predstavnika i zastupnika za različite krajeve od strane Imama.

Glavni cilj ovakve organizacije bilo je prikupljanje humsa, zekata i milodara za Imama, što su obavljali njegovi predstavnici i opunomoćenici u različitim područjima, te su to onda predavali Imamu. Osim toga, posredstvom ovih zastupnika Imam je primao pitanja svojih sljedbenika u vezi s fikhskim i vjerskim problemima, te odgovarao na njih. Ova organizacija djelovala je izuzetno učinkovito na planu ostvarenja ciljeva Imama.

Imam Hadi, mir neka je na nj, u Samari se nalazio pod strogim nadzorom i kontrolom, te je stoga nastavio s programom određivanja svojih povjerenika i predstavnika koji je započeo njegov otac Imam Dževad, mir neka je na nj. Prema tome, imenovao je svoje povjerenike i zastupnike za različite gradove i područja, te je na taj način stvorena sređena i harmonizirana komunikacijska organizacija koja je osiguravala spomenute ciljeve.

Uskraćenost za izravni kontakt između Imama i njegovih sljedbenika dala je dodatnu vjersko-političku važnost instituciji predstavnništva, pa je i odgovornost Imamovih povjerenika dodatno povećana.

Imamovi povjerenici postepeno su stjecali sve vrjednija iskustva u pogledu organiziranja odvojenih šiitskih zajednica. Brojna historijska izvješća pokazuju da su povjerenici sljedbenici Ehli-bejta dijelili na četiri teritorijalne jedinice:

Prvo područje predstavljali su Bagdad, Medain i Irak (Kufa, drugo područje obuhvatalo je Basru i Ahvaz, u treće su spadali Kom i Hamadan, a u četvrto Hidžaz, Jemen i Egipat. Svako područje imalo je jednog vrhovnog povjerenika koji je pod svojim nadzorom imao nekoliko lokalnih predstavnika. Da se primijetiti da je djelovanje institucije namjesništva bilo pod kontrolom hazreti Hadija, mir neka je na nj. Tako se prenosi da je Imam u pismu koje je 232. h.g. uputio Aliju ibn Bilalu, svom lokalnom predstavniku (u Bagdadu) napisao:

“Postavi sam Ebu Alija (Ibn Rašida) na mjesto Alija ibn Huseina ibn Abdu-Rabba. Povjerio sam mu ovu odgovornost zato što on u dovoljnoj mjeri posjeduje potrebnu podobnost, i to tako da niko nema prednost u odnosu na njega. Znam da si ti glavni u svom području, pa sam nalazio sa shodno da te o ovome obavijestim u posebnom pismu. U svakom slučaju, treba da ga slijediš i da mu povjeriš prikupljene stvari. Uputi i ostale moje sljedbenike u ovo i obavijesti ih da ga pomognu kako bi mogao vršiti svoju dužnost...”

Imam Hadi, mir neka je na nj, u drugom pismu, upućenom njegovim povjerenicima u Bagdadu, Medainu i Kufi, piše: “O Ejube ibn Nuhu! U skladu s ovom naredbom, kloni se bilo kakvih sukoba sa Ebu Alijem. Obojica ste dužni da, svaki u svojoj oblasti, postupate u skladu sa povjerenom vam obavezom. Tako ćete svoje dužnosti moći obavljati bez potrebe da se savjetujete sa mnom. O Ejube, u skladu s ovom naredbom, ne prihvataj ništa od ljudi u Bagdadu i Medainu, i nipošto nikome od njih ne dozvoli da kontaktira sa mnom. Ako ti neko ko ne pripada tvom području ponudi kakva materijalna dobra, ne uzimaj to od njega, već ga uputi na povjerenika za njegovu oblast. O Ebu Ali, tebi također savjetujem da se strogo držiš onoga što sam naredio Ebu Ejubu.”

Također, Imam je preko Ebu Alija ibn Rašida uputio pismo svojim sljedbenicima u Bagdadu, Medainu i Iraku, te u njemu piše: “Postavio sam Ebu Alija ibn Rašida na mjesto svog dosadašnjeg opunomoćenika Huseina ibn Abdu-Rabba, i on kod mene sada uživa njegov položaj. Sve ovlasti prethodnog opunomoćenika prenio sam na Ebu Alija ibn Rašida, tako da će on prikupljati prihode namijenjene meni. Odabrao sam ga kao dostojnu i odgovarajuću osobu da se brine o vašim stvarima, pa se zato vi, Allahova milost bila nad vama, obraćajte njemu radi uplate vaših doprinosa. Stoga ne smijete biti u lošim odnosima s njim i prođite se

razmišljanja o bilo kakvom suprotstavljanju njemu. Požurite sa svojim pokoravanjem Bogu i čišćenjem svojih imetaka. Klonite se međusobnog prolijevanja krvi. Pomažite jedni druge na putu dobra i bogobožnosti, e kako bi Allah spustio na vas Svoju milost. Svi se čvrsto Allahovog užeta držite i ne umirite osim kao muslimani. Poslušnost Njemu smatram nužnom kao i poslušnost meni, a neposlušnost Njemu isto je što i neposlušnost meni. Zato, istrajte u tome kako biste stekli nagradu kod Boga i kako bi On iz obilja Svoga popravio vaše stanje. On je Milostivi i prema robovima Svojim je darežljiv iz riznica Njegovih. Mi i vi Njemu se utječemo. Ovo pismo napisah vlastoručno. A samo je Allah dostojan svake hvale i slave.”

Ali ibn Džafer bio je još jedan opunomoćenik Imama Hadija, mir neka je na nj, rodom iz Hemanije u okolini Bagdada. Izvještaj o njegovom djelovanju stigao je Mutevekilu, pa on uhapsi Alija ibn Džafera i baci ga u tamnicu. Nakon dugog zatočeništva naposljetku je pušten na slobodu, pa je po naređenju Imama Hadija otišao u Mekku i nastanio se ondje.

Među opunomoćenicima Imama Hadija treba svakako spomenuti i Ibrahima ibn Muhammeda Hamadanija. U pismu upućenom njemu, hazreti Hadi piše: “Poslane stvari su mu stigle, pa neka Allah prihvati tvoje djelo i bude zadovoljan našim sljedbenicima, te neka učini da oni na ovom i na onom svijetu budu s nama.”

Ovo pismo jasno pokazuje da je Ibrahim bio zadužen od Imama da se bavi financijskim pitanjima te je – vjerovatno uz druge dužnosti – imao obavezu da prikuplja milodare od sljedbenika i prosljeđuje ih Imamu. U nastavku ovog pisma, hvaleći njegovo djelovanje i potvrđujući njegov položaj, Imam piše: “Poslao sam pismo Nadru² u kome sam mu poručio da ti se ne opire i ne suprotstavlja ti se, te sam mu obznanio tvoj položaj kod mene. Isto sam naložio i Ejubu³. Također, poslao sam pismo našim sljedbenicima u Hamadanu i zatražio sam od njih da ti pruže podršku, te sam im napomenuo da mi osim tebe nemamo drugog opunomoćenika ondje.”

U svakom slučaju, uloga institucije zastupništva, posebno u vrijeme vlasti Mutevekila Abasida, bila je izuzetno važna. Privlačeći k sebi osobe koje su bile antialevijski raspoložene i zapošljavajući ih u vojnu službu, Memun je nastojao spriječiti aktivnosti svojih oponenta, te okončati organizirano ilegalno djelovanje alevija, posebno imamija. Otpočeo je čitav niz vojnih akcija s ciljem hapšenja alevija, i te akcije provedene su uz posebnu okrutnost i žestinu, tako da su neki od Imamovih opunomoćenika u Bagdadu, Medainu, Kufi i drugim iračkim gradovima nakon strašnih mučenja ubijeni, a neki od njih su dopali tamnice. Ova akcija predstavljala je ozbiljan udarac mreži zastupništva, ali Imam Hadi je uspio da, ulažući u to veliki trud, zastupničku mrežu sačuva aktivnom i djelotvornom.

Imamov prelazak iz Medine u Samaru

Kako bi Imama Hadija, mir neka je na nj, držao pod nadzorom, Mutevekil se poslužio prljavom metodom svojih prethodnika. Namjera mu je bila da se na bilo koji mogući način riješi briga oko Imama. Ranije smo već vidjeli na koji način je Memun kontrolirao Imamove aktivnosti: zahvaljujući ženidbenim vezama za Imamom Dževadom, mir neka je na nj, uspijevao je kontrolirati ono što je Imam činio čak i u vlastitom domu, te je pod nadzorom imao sve njegove aktivnosti i susrete s ljudima. Nakon šehadeta Imama Dževada, mir neka je na nj, i pošto ga je naslijedio Imam Hadi, posve je jasno da je tadašnji halifa morao nastaviti s ovakvom praksom. Jer, ukoliko bi Imam nastavio živjeti u Medini, gdje ga halifa nije mogao posve kontrolirati, izvjesno je da bi to predstavljalo ozbiljnu opasnost po vlast. Zato je svaki, i najmanji, izvještaj o eventualno opasnim Imamovim aktivnostima poticao halifu da svoje namjere sprovede u djelo. Tako je pismo upravitelja Medine ozbiljno zabrinulo halifu i on je odlučio da dovede Imama u Samaru.

² Nadr ibn Muhammed Hamadani (*Tenqihul-miqal*, sv. 3., str. 271.)

³ Ejub ibn Nuh ibn Deradž (*Qamusur-ridžal*, Nahrul-islami 1410., sv. 2., str. 242.)

Abdullah ibn Muhammed Hašimi, tadašnji upravitelj Medine, u svome pismu halifi izražava veliku zabrinutost zbog Imamovog političkog djelovanja i objašnjava njegov položaj i ugled u društvu, no Imam je poricao te Abdullahove tvrdnje i žalio se Mutevekilu.

Mutevekil, kao i većina svjetskih političara, poduzeo je dvolične i prijetvorne korake, pa je tako, s jedne strane, smijenio Abdullaha ibn Muhammeda s njegovog položaja, a, s druge strane, dvorskom pisaru je naredio da napiše pismo Imamu u kome će izraziti navodnu Mutevekilovu naklonost prema Imamu, iako ćemo kasnije vidjeti kakve je pritiske i neugodnosti Mutevekil priredio Imamu, mir neka je na nj. U svakom slučaju, pismo je glasilo ovako:

“U ime Boga, te nakon slave i hvale Bogu! Zapovjednik vjernika dobro zna ko ste Vi, i prihvata i poštuje Vašu bliskost i srodstvo sa Poslanikom Božijim, blagoslov i mir neka je na nj i njegove. Njegov jedini cilj jeste priskrbiti Božije i Vaše zadovoljstvo. Naredio je sada da se vojnog zapovjednika i imama džume grada Medine Abdullaha ibn Muhammeda, koji se prema Vama loše ponio i uvrijedio Vas, razriješi te dužnosti i na njegovo mjesto postavio je Muhammeda ibn Fadla. Njemu je naredeno da Vam bude pokoran i da se trudi iskazati Vam svako poštovanje, e kako bi se time približio Bogu, Poslaniku Njegovom i Zapovjedniku vjernika (Mutevekilu).

Zapovjednik vjernika žudi za susretom s Vama kako bi obnovio svoj zavjet. Ako imate volje posjetiti Zapovjednika vjernika, možete krenuti na put skupa sa Vašom obitelji i prijateljima. Plan putovanja sami odredite i zadržite se usput gdje god Vam je volja. Ukoliko ste zainteresirani za ovo, halifin službenik Jahja ibn Harisma brinut će se o Vašem karavanu i s ponosom će se naći Vama u službi. Jer, Vi kod nas uživate poštovanje i posebnu naklonost. Neka je na Vas selam, milost i blagodat Božija!”

Nema sumnje da je Imam znao za Mutevekilove ružne namjere, ali nije imao izbora osim poći u Samaru. Jer, odbijanje Mutevekilovog poziva poslužilo bi kao argument onima koji su nastojali ocrniti i potvoriti Imama, te bi dodatno potaklo Mutevekila protiv njega i dalo mu novi izgovor da Imama izvrzne još žešćim nedaćama i problemima. Dokaz da je Imam znao za Mutevekilove mračne namjere i da je bio primoran da krene na ovaj put jeste i rečenica koju je izgovorio u Samari: “Pod prisilom sam iz Medine doveden u Samaru.”⁴

U svakom slučaju, Imam je prihvatio poziv iz ovoga pisma i sa Jahjom ibn Harismom zaputio se u Samaru.

Izveštaj Mutevekilovog okrutnog zapovjednika

Jahja ibn Harisma, koji je imao dužnost da dovede Imama Hadija, mir neka je na nj, iz Medine u Samaru, ovako je opisao svoje provođenje dužnosti u djelo:

“Stigao sam u Medinu, te se zaputio ka Alijevoj (Nakijevoj) kući. Kad su ljudi saznali da sam bio kod njega i razlog moje posjete, u gradu nastade velika strka i nezadovoljstvo, te su ljudi toliko jadili i zapomagali za njim da to dosad nisam vidio. Nastojao sam ih smiriti zaklinjući im se i govoreći: ‘Ne radi se ni o kakvoj lošoj namjeri i ja nemam zadatak da mu naneseš neko zlo i patnju.’

Potom sa obavio pregled njegovog doma i stvari u njemu. U njegovoj ličnoj sobi nisam našao ništa osim više primjeraka Kur'ana i knjiga dova. Nekoliko službenika iseliše ga iz kuće, a lično sam mu bio u službi na putu od njegove kuće do Samare.

Kad smo stigli u Bagdad, prvo se sretoh sa zapovjednikom Bagdada Ishakom ibn Ibrahimom Tahirijem. On mi reče: ‘Jahja, ovaj gospodin je potomak Poslanikov. Ako pomažeš Mutevekilu u namjeri da njega ubije, znaj da će Poslanik Božiji biti onaj kome duguješ krv i tvoj neprijatelj!’ U odgovor rekoh: ‘Tako mi Boga, dosad kod njega nisam vidio ništa osim dobra i vrline, pa kako bih mu učinio našao!’

⁴ Medžlisi, lbid, str. 129.

Potom se zaputismo ka Samari, i kad dođosmo u grad ispričah o svemu Vesifu Turkiju⁵, a on mi reče: ‘Bude li mu falila samo dlaka s glave, ti ćeš biti odgovoran za to!’ Začudiše me riječi Ishaka ibn Ibrahima i Vesifa Turkija, te kad dođosmo na dvor i sretosmo Mutevekila, podnesoh svoj izvještaj. Vidjeh da i Mutevekil ima poštovanja prema njemu.”

Imamov dolazak u Samaru

Prema Mutevekilovoj zapovijedi, a pod izgovorom kako kuća za Imama još nije spremna, Imam, mir neka je na nj, svoj ulazak u Samaru čekao je u skromnom mjestu poznatom kao Hanul-se'alik (siromaški karavansaraj). Svakako, na ovaj način pokušalo se neizravno i uzgred poniziti Imama.⁶ Sutradan je u gradu određena kuća u kojoj će se nastaniti Imam.

Imam je u gradu naizgled živio slobodno, ali je to ustvari nalikovalo boravku u kakvom velikom zatvoru. Naime, nalazio se na mjestu gdje je bio pod stalnim nadzorom, i svaki njegov korak i susret s ljudima kontrolirali su halifini službenici.

Liječnik kršćanin Jezdad, učenik Bahtišuov, aludirajući na Imamov prisilni dolazak u Samaru, govorio je: “Ako je nekome poznat gajb, onda je njemu. Dovedi su ga ovdje kako bi spriječili da mu ljudi pristupaju i zato jer su u njemu vidjeli opasnost po svoju vlast.”

Mutevekilov strah od Imamovog duhovnog utjecaja na ljude može se iščitati i u njegovom odabiru mjesta Imamovog boravka. Ipak, i pored svih ovih mjera nadzora, Mutevekil je u Imamu još uvijek vidio ozbiljnu opasnost po svoju vlast, i plašio se da Imamovi drugovi i sljedbenici kroz tajne kontakte s njim ne planiraju ustanak protiv vlasti i u tu svrhu prikupljaju novac i oružje.

I halifino okruženje katkad ga je plašilo mogućnošću da će Imam i njegovi drugovi dići ustanak. Zato je Mutevekil svako malo naređivao pažljivi pretres Imamove kuće, iako su se njegovi službenici svaki put vraćali praznih ruku. Međutim, on je i dalje bio zabrinut i osjećao je opasnost. Navedimo ovdje jedan slikovit primjer.

Propast vinske gozbe

Jednom prilikom, nakon što su Imama opet potvarali Mutevekilu govoreći da u svojoj kući drži oružje i pisane materijale koje su mu dostavili njegovi sljedbenici iz Koma s namjerom dizanja ustanka protiv vlasti, Mutevekil je poslao skupinu svojih službenika da pretresu Imamovu kuću. Oni su u noći navalili na Imamov dom, ali ondje nisu našli ništa. U jednoj sobi zatekli su Imama samog, odjevenog u grubu vunenu odjeću, kako sjedi na zemlji, u pijesku, klanjajući i učeći Kur'an.

Odveli su Imama pred Mutevekila, rekavši: “U njegovoj kući nismo ništa našli, a njega smo zatekli kako okrenut Kibli uči Kur'an.” Vidjevši Imama, mir neka je na nj, Mutevekil osjeti strahopoštavanje prema njemu, te ga iz poštovanja posjede pored sebe, a onda Imamu ponudi vrč vina koji mu se zatekao u ruci! Imam ga zakle da mu to ne nudi i reče: “U mome mesu i krvi nema ničeg takvog, i zato me se prođi!” Mutevekil onda ostavi vrč, pa reče Imamu: “Kazuj nam neku pjesmu!” “Ja ne znam mnogo pjesama”, reče Imam, ali Mutevekil je navaljivao, a onda Imam kaza sljedeću pjesmu:

*Vladari u svoji visokim palatama pretvaraju noć u dan,
A snažni čuvari su svuda okolo da ih štite.
No oni ih nisu mogli sačuvati od smrti.*

⁵ Vesif Turki je bio jedan od naročito utjecajnih ljudi na Mutevekilovom dvoru.

⁶ Ta stvar nije promakla pronicljivim ljudima poput Saliha ibn saida, koji je rekao: “Na dan Imamovog ulaska u Samaru, rekoh mu: ‘Oni stalno nastoje utrnuti Vaše svjetlo, i u ovom karavansaraju Vas drže da bi vas ponizili!’” (Šejh Mufid, *Al-Iršad*, str. 334; Ali ibn Isa Al-Arbili, *Kešful-gimmet*, sv. 3., str. 173.)

*Nakon vremena časti, zbačeni su dolje sa svojih sigurnih mjesta,
Pa su se našli u grobnim rakama, a grozno je to mjesto.
Kad ih zemlja pokri, zavapiše: Gdje su one narukvice, krune i odjeća časti?!
Gdje su sad ona divna lica, oni uglednici, što su u našu čast zastore vješali?!
Grob im na to odgovori: Crvi su sada zabavljeni jedenjem tih divnih lica!
Na svijetu su neko vrijeme živjeli, jeli i pili,
A sada su sami postali hrana crvima i insektima!
Kako su krasne gradili kuće da im budu stanište i zaštita,
A sad su te kuće ostavili i grobna raka je njihov novi dom!
Gomilali su imetak, riznice punili blagom,
A sad su sve to ostavili, njihov neprijatelj sve to preuze!
Njihove kuće i dvori silni u prašinu se pretvoriše,
A stanovnici njihovi u grobove mračne pohrliše!*

Imamove riječi ganuše Mutevekila, pa on gorko zaplaka tako da mu je sva brada bila natopljena suzama. Onda naredi da se skloni svo vino koje je ondje bilo, darova Imamu četiri hiljade dirhema i s poštovanjem ga otpravi kući.

Imam u Mutevekilovom zatvoru

Mutevekil je u srcu gajio čudnu zlobu prema Imamu, mir neka je na nj, i stalno je nastojao nanijeti mu neko zlo i neugodnost. Iako je Imam u Samari ustvari živio kao u kakvom zatvoru, Mutevekil ipak naredi da se Imama, nakon što je iz Medine stigao u Samaru, na neko vrijeme baci u tamnicu.

Sakr ibn Ebu Delef priča: “Kad su Imama Hadija, mir neka je na nj, doveli u Samaru, otiđoh se raspitati o njegovom stanju. Mutevekilov vratar Zerrafi me vidje i naredi da uđem. Kad uđoh, upita: ‘Zašto si došao?’ ‘Zbog dobra, odgovorih, no bijah se uplašio i već sam razmišljao kako sam pogriješio što sam učinio ovako opasnu stvar i došao vidjeti Imama. Zerrafi je obavljao svoje poslove s ljudima, a kad se svi razidoše, upita me: ‘A šta je tebi trebalo? Zašto si došao?’ ‘Došao sam radi dobra’, odgovorih. On reče: ‘Čini mi se da si došao da se obavijestiš o svome gospodaru!’ ‘A ko je moj gospodar?! Moj gospodar je halifa!’, rekoh, ali on kaza: ‘Čuti, jer tvoj gospodar je na istini. Ne boj se, jer i ja vjerujem u njega i smatram ga Imamom.’ Zahvalih Bogu na tome, a onda me Zerrafi upita: ‘Želiš li ga vidjeti?’ ‘Da’, odgovorih, pa mi on reče: ‘Sačekaj dok glasonoša izađe.’ Onda reče svome robu: ‘Odvedi ovoga u sobu gdje je zatvoren onaj alevija, ostavi ga s njim i vrati se ovamo.’

Kad me dovede Imamu, zatekoh ga kako sjedi na hasuri, a pred njim je bio iskopan kabur. Nazvah selam, a Imam mi reče: ‘Sjedi?’ Sjedoh, pa me upita: ‘Zašto si došao?’ ‘Došao sam da se raspitam o Vama’, rekoh, a onda mi pogled pade na onaj kabur, pa zaplakah. On reče: ‘Ne plači, jer u ovoj nevolji neće mi se desiti nikakvo zlo.’ Zahvalih Bogu, a onda upitah Imama da mi objasni značenje jednog hadisa. On mi odgovori, a onda reče: ‘Sad me ostavi i idi, jer strah me za tvoju sigurnost i plašim se da ti ne učine kakvo zlo.’”

Ovaj događaj nam, s jedne strane, surovost i strogost Mutevekila prema Imamu Hadiju, a s druge strane, pokazuje nam koliki je bio Imamov duhovni utjecaj među samim dvorjanima i posebnim halifinim službenicima.

Pred sam kraj svoga života, Mutevekil je svom ađutantu Saidu ibn Hadžibu naredio da ubije Imama Hadija, no Imam je na vijest o tome kazao: “Neće proći ni dva dana, a Mutevekil će biti ubijen!” I tako je doista i bilo.

Mutevekilovi zločini i okrutnost prema šiijama

Mutevekil je bio jedan od najvećih zločinaca među abasidskim halifama. Njegova mržnja prema Zapovjedniku vjernika, mir neka je na nj, njegovom potomstvu i njegovim sljedbenicima učinila je da period njegove vladavine za šiije i članove Alijeve porodice predstavlja jednu od najcrnijih epoha ikada. S obzirom da se ovom kratkom raspravom ne može obuhvatiti sve njegove zločine, ovdje smo primorani ukazati na samo neke od njih:

1. Za vrijeme njegove vlasti mnogo šiija je palo tamnice ili su bili prognani, a ovdje spomenimo samo Muhammeda ibn Saliha (jednog od unuka Imama Mudžtebe, mir neka je na nj) i Muhammeda ibn Džafera (potomka Hasana ibn Zejda koji je digao ustanak u Taberistanu);
2. On je 236. h.g. naredio da se sruši turbe prvaka šehida hazreti Ebu Abdullaha Huseina, mir neka je na nj, i sve okolne građevine, pa preore zemlja na tom području, a u blizini je sagradio kasarnu kako bi spriječio zijaret ljudi tom mjestu. Ispada da se niko od muslimana nije smio usuditi da sruši turbe hazreti Huseina, mir neka je na nj, te je taj zločin obavio čovjek po imenu Dizadž, inače židovskog porijekla. Mutevekil je potom izdao proglas kojim zabranjuje zijaret mezaru Huseina ibn Alija i prijeti strogim kaznama za sve koji tu zabranu prekrše. Naime, plašio se da bi kabur Imama Huseina, mir neka je na nj, mogao postati svojevrsno okupljalište svih protivnika njegove vlasti, koji bi, nadahnjujući se Huseinovim šehadetom, kovali planove o ustanku protiv njega. Ipak, šiije i njihove prijatelje ništa nije moglo spriječiti u zijaretu mezara Prvaka šehida, i oni su, iako strogo kažnjavani i stavljeni na muke, dolazili posjetiti čisti hazreti Huseinov mezar. Nakon Mutevekilovog ubistva, šiije su ponovo, uz potporu članova Alijeve obitelji, obnovili turbe Imama Huseina.

Rušenje turbeta Imama Huseina, mir neka je na nj, izazvalo je žestoki gnjev muslimana, pa je narod u Bagdadu po gradskim zidovima i džamijama ispisivao slogane protiv Mutevekila, a svoj stav izražavali su i kroz angažiranu poeziju. Jedna od tada popularnih pjesama, tako, kaže:

“Tako mi Boga, ako Emevije i jesu mučki ubili sina kćeri Poslanikove, sličan zločin počinise i oni koji su rođaci njegovog oca (Abasidi). Kabur taj Huseinov, tako mi Boga, Abasidi srušise, kao da im je žao bilo što i oni nisu učestvovali u Huseinovom ubistvu. Zato su na njegov kabur navalili, da mu bar kosti, kad već nisu njega, ubiju.”

3. Za svoga halifata on je ubijao ugledne ljude među muslimanima, one koji su bili privrženi Ehli-bejtu. Tako je ubio i Ibn Sekkita, odanog prijatelja Imama Dževada i Imama Hadija, inače glasovitog šiitskog pjesnika i književnika, i to zato što je pred Mutevekilom iskazao svoju ljubav prema Aliju, mir neka je na nj. Naime, jednom prilikom ga Mutevekil, pokazujući na svoja dva sina, upita: “Jesu li ti draža ova dvojica mojih sinova ili Hasan i Husein?” Ibn Sekkita tako ružna usporedba rasrdi, krv u njemu uzavri, pa smiono reče: “Tako mi Boga, Alijev rob Kanber draži mi je i od tebe i od tvojih sinova!” Opijen moći i zaveden svojim strastima, Mutevekil se silno rasrdi i smjesta naredi da ibn Sekkita iščupaju jezik!
4. Hatib Bagdadi o tlačenjima i patnjama kojima su bili izložene pristalice Ehli-bejta piše: “Mutevekil Abasid kaznio je Nasra ibn Alija Džehdemija sa hiljadu udaraca bičem zato što je prenio hadis u kome se hvali vrline hazreti Alija, hazreti Fatime i Imama Hasana i Huseina, i nije odustajao od te kazne sve dok mu nekako ne dokazaše da je on sunit.

5. Potkupljivim i prodanim dušama među pjesnicima, poput Mervana ibn Ebu Dženuba, odredio je sedmičnu platu kako bi pisali pjesme u kojima se vlast Abasida prikazuje zakonitom i vrijedna Hašimije.
6. Kad je formirao novu vojsku poznato kao šakirije, u službu je primao isključivo ljude iz krajeva koji su bili poznati kao neprijateljski raspoloženi prema Aliju.
7. Svom namjesniku u Egiptu naredio je da Ebu Talibove potomke protjera u Irak, što je ovaj i učinio, a onda ih je 236. godine preselio u Medinu.
8. Protjerao je sve šiije iz državne službe i onemogućavao im je da rade u javnim institucijama. Kao primjer navedimo smjenjivanje Ishaka ibn Ibrahima s mjesta namjesnika u Samari i Sirvanu u provinciji Džebel. Još mnogi drugi su iz istog razloga skinuti s položaja na kojima su se nalazili.

Postupajući ovako, Mutevekil je nastojao spriječiti svako djelovanje šiija protiv njegove vlasti. To mu, međutim, nije uspjelo, jer ilegalne aktivnosti šiija nisu okončane, i, kako smo vidjeli, historijska izvješća puna su dokaza da je Imam Hadi, mir neka je na nj, tajno održavao veze sa svojim sljedbenicima.

Ekonomski pritisci na šiije

Kako bi oslabio šiijski front i umanjio njihovu borbenu spremnost, Mutevekil je izložio šiije žestokim ekonomskim pritiscima, i to takvim da im u historiji nema premca.

Naravno, poznato nam je da su od Poslanikove smrti šiije stalno bile izložene ekonomskim pritiscima i sankcijama. Među njih spada i Muavijin odnos prema šiijama, osobito prema Hašimijama. Jedan od Muavijinih taktika kako bi priskrbio prisegu od Huseina ibn Alija, mir neka je na nj, za svoga sina Jezida bile je i uskraćivanje Hašimijama svakog prihoda iz bejtul-mala prilikom putovanja u Medinu.

Drugi primjer jesu ekonomski pritisci koje je provodio Ebu Džafer Mensur Devaneki (drugi abasidski halifa). Mensur je provodio mračni projekat izazivanja gladi i siromaštva, sve s ciljem da narod učini potrebitim o njegovoj pomoći, te da tako budu stalno zabavljeni brigom o nasušnim potrebama i ne bave se krupnim društvenim pitanjima. Jednom prilikom, u prisustvu svojih odabranih dvorjana, podrugljivo je objasnio razloge svog poticanja siromaštva: "Beduini imaju dobru poslovicu: Drži svoga psa gladnim, pa će on trčati za tobom radi korice kruha." Te riječi odlično pokazuju koliko je u očima Abasida islamski ummet bio bezvrijedan.

Ovim ekonomskim pritiscima naročito su bili izloženi šiije i članovi Alijve porodice, budući da su oni uvijek predstavljali predvodnike protesta i borbe protiv halifa tlačitelja.

Ni period Harunovog halifata nije bio izuzetak kad je riječ o ovom projektu, jer on je imetak iz bejtul-mala muslimana trošio kako bi udovoljio strastima i želji za raskoši sebe i svojih dvorjana, pa je sljedbenicima Ehli-bejta uskratio njihova prava i na ovaj način slabio njihove snage. Dakle, sljedbenicima Ehli-bejta su pritisci ove vrste bili dobro poznati, no, kako je ukazano, pritisci u Mutevekilovo doba bili su naročito žestoki i obimni, što dobro ilustriraju i sljedeći primjeri:

1. On je vršio takav ekonomski pritisak na šiije da se prenosi kako u ono vrijeme skupina žena iz Alijeve obitelji nisu čak imale niti po jednu valjanu odjeću za obaviti namaz. Preostala im je tek jedna otrcana košulja koju su na smjenu koristile da bi u njoj klanjale namaz. U takvom siromaštvu i oskudici živjele su sve do Mutevekilove smrti.
2. Mutevekil je za upravitelja Mekke i Medine postavio Amra ibn Feredža Ruhedžija, a ovaj je odvrćao ljude od bilo kakvog dobročinstva prema Ebu Talibovim potomcima,

te su ljudi, u strahu za svoje živote, prestali ovima pružati ikakvu pomoć, te su članovi porodice Zapovjednika vjernika, mir neka je na nj, živjeli u zbilja teškim uvjetima.

3. Mutevekil je zaplijenio imovinu članova Alijeve obitelji, odnosno Fedek. Prenosi se da su prihodi od Fedeka u ono vrijeme iznosili 24.000 dinara. Mutevekil je Fedek poklonio svome odanom pristalici Abdullahu ibn Amru Bazjaru.
4. Svom namjesniku u Egiptu da se prema članovima Alijeve porodice ophodi prema sljedećim principima:
 - Da niti jednom od njih ne dopusti posjedovanje ikakve imovine, te da im zabrani da jašu konje, e kako bi njihovo kretanje ograničio na Fustat⁷;
 - Da niti jednom pripadniku Alijeve obitelji ne dopusti imati više od jednog roba;
 - U slučaju spora između nekog člana Alijeve porodice i osobe koja joj ne pripada, kadija je dužan saslušati sam ovog drugog i ravnati se prema njegovom svjedočenju.

Dvorci i raskošne gozbe

Pored ovih užasnih pritisaka na sljedbenike Ehli-bejta, Mutevekil je novac iz bejtul-mala trošio na izgradnju veleljepnih dvoraca i organiziranje raskošnih gozbi. Izgradio je brojne dvorce, potrošivši na to basnoslovne svote novca. Tako je izgradio dvorce Šah, Arus, Šabdaz, Badi', Garib i Burdž, a samo u izgradnju ovog posljednjeg utrošio je milion i sedamsto hiljada dinara! Izgradio je također i dvorac poznat kao Burkuva, a izgradnja ovog, jednog od najraskošnijih njegovih dvoraca, koštala je dvadeset miliona dirhema! Spomenimo još i dvorce Džaferi, Melih, Gerv, Muhtar i Hir, građene uglavnom samo radi provoda i terevenki, a svaki od njih koštao je milione dirhema, o čemu historičari pružaju iscrpne izvještaje.

Kad je sunetio svog sina Mu'tazza, Mutevekil je organizirao raskošne svečanosti, o čemu historičari također detaljno pišu, a mi ćemo ovdje spomenuti tek neke navode. Tako je, naprimjer, za veliku dvoranu zamka izrađen ćilim dimenzija stotinu sa pedeset lakata, koliko su iznosile i dimenzije dvorane, a za zvanice je pripremljeno četiri hiljade stolica ukrašenih zlatom i dragim kamenjem. Prema Mutevekilovoj naredbi, dvadeset miliona dirhema podijeljeno je zabavljačima, piscima pohvalnica i posluži. Milion dirhema na kojima je pisalo da su iskovani specijalno povodom ovog suneta podijeljeno je onima koji su obavljali sunet i njihovoj posluži. Kad su čovjeka koji je sunetio Mu'tazza pitali koliku je nagradu za svoj posao dobio, odgovorio je: "Osamdeset i nekoliko hiljada dirhema, ne računajući predmete od zlata, prstenje i drago kamenje!" Kad su svedeni ukupni troškovi suneta Mutevekilovog sina, ispostavilo se da je potrošeno osamdeset šest miliona dirhema!

To je tek dio raskošnih svečanosti koje je Mutevekil organizirao novcem iz bejtul-mala, jer ovdje nema prostora da govorimo o svim onim raskošnim gozbama i terevenkama koje je organizirao. Navedimo još samo da Sujuti piše: "Na svome dvorcu imao je četiri hiljade robinja, i svaka od njih imala je svoju odaju." A jedan poznati historičar zaključuje: "Nikad prije ni poslije novac se nije trošilo onako kako je trošen za Mutevekilove vlasti."

Jedno historijsko svjedočanstvo

Ebu Bekr Havarizmi, veliki pisac iz doba Al Buya, (umro 383. ili 393. h.g.) u jednom pismu u kome opisiva represiju Abasida prema šiijama i stradanja pripadnika Ehli-bejta i šiija posebno ukazuje na Mutevekilove zločine i govori o onim glamuroznim gozbama, pa kaže:

⁷ Fustat, grad koga su muslimani utemeljili po osvajanju Egipta, bio je prva muslimanska prijestonica ove zemlje.

“Kad umre neko od prvaka ili plemenitaša iz obitelji poslanstva, ne dolazi mu se na dženazu i ne obilježava se njegov mezar, no kada umre kakva dvorska luda, glumac ili budalaš s dvora Abasida, sve kadije prisustvuju njegovoj dženazi, a državni uglednici i prvaci organiziraju ceremonije oplakivanja. Dehrije i sofisti sigurni su od njihovog zla (Abasida), dok ubijaju svakog koga smatraju šiijom. Ko god nadije sinu ime Ali, strada. Ukoliko šiitski pjesnik pjeva o vrlinama Poslanikovog vasija, odsjeku mu jezik, a njegova poezija biva uništena. Harun sin Hizranov i Džafer Mutevekil bogato bi darivali onoga ko bi javno vrijeđao Ebu Talibovu porodicu, kao što je to bio slučaj sa Abdullahom ibn Mus'abom Zubejrijem, Vehbom ibn Vehbom Buhturijem, Mervanom ibn Ebu Hafsaom Emevijem, Abdulmelikom ibn Kurejbom Asma'ijem i Bekkarom ibn Abdullahom Zubejrijem. Hiljadu mjeseci s minbera se vrijeđalo Zapovjednika vjernika (misli na cjelokupan period vlasti Emevija), ali mi nismo posumnjali u ono što je poručio.

Članovima Alijeve obitelji uskraćivali su i korice hljeba, dok je novac iz Egipta i Ahvaza, prilozima iz dva Sveta harema i Hidžaza, trošen na ljude (zabavljače) poput Ibn Ebu Merjema Madanija, Ibrahima Muveselija, Ibn Džamija Sehmija, Zelzela Dariba i Bersume Zamira (svirača zurne). Mutevekil Abasid imao je dvanaest hiljada robinja (!), dok su prvaci iz Ehlibejta smjeli imati tek po jednog roba koji im je pomagao oko kućanskih poslova. Čisti imetak od harača dijeljen je dvorskim zabavljačima i trošen na organiziranje raskošnih svečanosti prilikom sunećenja djece, darivan je uzgajivačima pasa i dreserima majmuna, dvorskim ludama i glumcima poput Zerzera i Amra ibn Bana. No, potomstvu Fatiminom, mir neka je na nju, nastojali su uskratiti zaloga hljeba i gutljaj vode. Ona obitelj kojoj pripada hums, a kojoj je zabranjeno primati sadaku, oni ljubav prema kojima je stavljena u obavezu, umiru u siromaštvu, pa jedan mora založiti svoj mač, a drugi prodaje svoju odjeću. Njihova jedina krivica je to što im je djed Poslanik, otac njegov vasij, njihova majka Fatima, a nena Hatidža, što je njihov put vjera u Boga, a njihov putovođa Kur'an. A šta da kažem o onima koji su razorili turbe i kabur Imama Huseina, mir neka je na nj, uzorali mjesto gdje se nalazio, i protjerali su sve one koji su došli zijaretiti njegov kabur.”⁸

Ubistvo Mutevekila i Muntetrova vladavina

Naposljetku je Mutevekil, prema planu njegovog sina Muntetra i u saradnji s Turcima na dvoru, ubijen tokom jedne pijanke u njegovom dvorcu skupa s njegovim vezirom Fethom ibn Hakanom (247. h.g.), te je Muntetir preuzeo hilafet.

Sve je počelo tako što je na Mutevekilovim gozbama njegov ađutant Ubada Muhnes uobičajio staviti jastuk pod košulju, pa bi, plešući i glupirajući se, podrugljivo rekao: “I tako je trbonja došao na mjesto halife muslimana!”, misleći pritom na hazreti Alija, mir neka je na nj. Pijanom Mutevekilu to je bilo jako smiješno i draga zabava. Na jednoj od takvih zabava jedne večeri našao se i Muntetir, pa kad Ubada opet poče sa svojim izrugivanjem s Alijem, Muntetra to oneraspoloži i gestikulacijom naredi Ubadi da prekine s tim, bezglasno mu zaprijetivši. Uplašen, Ubada učuta. “O čemu se radi?”, upita Mutevekil, pa se Muntetir tad diže i reče: “O zapovjedniče vjernika, onaj kome se ovaj ruga i tako nasmijava ljude jeste tvoj amidžić, prvak tvoje porodice, čovjek koji nam služi na čast! Ako ti već želiš jesti njegovo meso, čini to, ali ne daj ovom psu i sličnima njemu da jedu!” Mutevekil, međutim, podrugujući se, naredi pjevačima da zapjevaju: “Ovaj mladić zbog svoga se amidžića srdi, glavu svoju u majčinu rodnicu on uvlači!” Uvrijeđen i ljut, Muntetir odluči da iste večeri ostvari svoj naum, pa uz pomoć odanih mu Turaka ubi Mutevekila.

Za razliku od svoga oca, Muntetir je javno pokazivao svoju naklonost prema Aliju i njegovoj porodici, naredi da narod počne zijaretiti kabur Imama Huseina, mir neka je na nj, a

⁸ Havarizmi, Resail, *Al-Metbu'atul-'usmani*, 1312., str. 76-83.

članovima Alijeve porodice, koji su za vladavine njegovog oca živjeli u strahu i zebnji, zagarantira sigurnost. Osim toga, on učini i tri krupna konkretna koraka:

1. Fedek je vratio Alijevoj porodici;
2. Vratio je članovima Alijeve porodice sve što im je bilo oduzeto;
3. Smijenio je upravitelja Medine Saliha ibn Alija, poznatog po svom ružnom odnosu prema Hašimijama, a na njegovo mjesto postavi Alija Ibnul-Huseina, naredivši mu da se prema Hašimijama lijepo ophodi i bude im na usluzi.

No, kako je Muntesirotov halifat trajao veoma kratko, uskoro se sve vrati na staro, pritisci i nedaće se nastaviše.

Imam Hadi, mir neka je na nj, suočava se sa dvorskim fakihima

Iako je politika abasidskih halifa bila takva da se nastojalo podići među narodom ugled dvorskih fakihina te se njihove stavove i fetve smatralo zvaničnima, tokom boravka Imama Hadija u Samari, među dvorskim pravnicima u nekoliko navrata došlo je do razilaženja mišljenja u pogledu nekih pitanja, te su se naposljetku bili prinuđeni obratiti Imamu. Zahvaljujući svom imamskom znanju, on je takva pitanja rješavao tako jasno i argumentirano da dvorskim pravnicima nije preostajalo ništa već da njegova rješenja prihvate. Ilustracije radi, u nastavku ćemo navesti dva takva slučaja:

- 1. Kazna za bludnika kršćanina;** Mutevekilu jednom dovedoše nekog kršćanina koji je počinio blud sa muslimankom. Mutevekil htjede izvršiti nad njim šerijatsku kaznu, ali kršćanin tad izjavi da prihvata islam. Vrhovni kadija Jahja ibn Aksem tad reče: “Prihvatanje islama poništilo je njegove dosadašnje grijeha, tako da ne možeš nad njim izvršiti kaznu.” Neki pravnici, pak, rekoše: “Nad njim se sad mora izvršiti trećina kazne!” Treći su pak imali stav različit od oba prethodna, no uglavnom došlo je do razilaženja u mišljenjima, što Mutevekila primora da se okoristi znanjem Imama Hadija, mir neka je na nj, te kad posla ljude da Imama pitaju o ovome, dobi odgovor: “Treba ga bičevati dok ne umre.” Imamova fetva naiđe na žestoko protivljenje Jahje ibn Aksema i ostalih pravnika, koji rekoše: “Ta fetva nije utemeljena niti na jednom ajetu ili hadisu!”, pa navališe na Mutevekila da piše Imamu i zatraži objašnjenje za ovakvu presudu. Mutevekil to i učini, a Imam mu u odgovoru, nakon bismile, napisa: “A kada bi kaznu našu doživjeli, onda bi govorili: ‘Mi vjerujemo u Allaha, u Njega jedinog, a odričemo se onih koje smo njemu ravnim smatrali!’ Ali im vjerovanje Njihovo, kada bi kaznu našu doživjeli, ne bi nimalo bilo od koristi, prema Allahovom zakonu koji je vrijedio za sve robove Njegove koji su bili i nestali – i tada bi nevjernici stradali.”⁹ Mutevekil prihvati Imamov argument, i naredi da se nad nad grijешnikom izvrši kazna u skladu s Imamovom fetvom. Citirajući ovaj časni ajet, Imam im je poručio da kao što vjerovanje mušrika nije od njih odvratilo Allahovu kaznu, tako ni prihvatanje islama onog kršćanina ne znači da je oslobođen šerijatske kazne.
- 2. Mutevelikov zavjet;** Mutevekil se jednom razbolje i zavjetova se da će ukoliko ozdravi dati mnogo zlatnih dinara kao sadaku na Božijem putu. Kad ozdravi, sazva dvorske pravnike i upita: “Koliko bih sad zlatnika morao podijeliti da bih ispoštovao zavjet i da bih udovoljio odrednici ‘mного?’” Njegovi pravnici se razidoše u

⁹ Al-Mu'min, 84-85.

mišljenjima oko ovog pitanja. Tako Mutevekil bi prinuđen pitati o tome Imama Hadija, mir neka je na nj. Imam mu odgovori da mora podijeliti osamdeset i tri dinara. Fakihi se začuđuje takvoj fetvi, pa rekoše Mutevekilu: “Pitaj ga na čemu temelji takvo mišljenje?” Mutevekil to upita Imama, a on odgovori: “Allah u Kur'anu kaže: *Allah vas je na mnogim bojištima pomogao*¹⁰, a svi u našoj obitelji prenose da je bitaka i sukoba u Poslanikovo doba bilo osamdeset i tri.”

Imam Hadi i škole kelama

U doba Imama Hadija, mir neka je na nj, uveliko su se raširile različite ideje i uvjerenja poput mutezilita i ešarita, u islamskom društvu se javljaju brojne ideje svojstvene kelamu i vođene su vrlo gorljive rasprave o pitanjima slobodne volje i predodređenja, mogućnosti odnosno nemogućnosti da se na onom svijetu vidi Boga, o postojanju ili nepostojanju neke vrste Božije pojavnosti i slično. Imamu su zato katkad postavljana pitanja za koja je bilo očito da su proizvod ovakvih ideja i rasprava. Utjecaj krivih ideja na zajednicu sljedbenika Ehli-bejta učinio je izrazito nužnim da Imam u ovom pogledu uputi šije odnosno da se postavi kao njihov intelektualni lider. Stoga je deseti Imam u svojim raspravama i prepiskama jasnim i neoborivim argumentima dokazivao neutemeljenost zalutalih misaonih škola i ideja poput determinizma ili ideje o svojevrsnoj Božijoj antropomorfnosti, čime je utjecao na društvo, te i na taj način izražavao veličinu svoga znanja.

Analiza Imamovog naučnog života pokazuje da se većina rasprava Imama Hadija, mir neka je na nj, odnosila na ovu vrstu kelamskih pitanja, i u vezi s tim se prenose od Imama brojne predaje kojima se dokazuje superiornost šijskog nauka. Kao dobar primjer može se spomenuti opširno Imamovo pismo koje je predstavljalo odgovor na upit iz Ahvaza u vezi s pitanjem predodređenja i slobodne volje, u kome on jasno i argumentirano dokazuje ispravan put, koji predstavlja kompromis između predestinacije i slobodne volje.

Međutim, budući da takve rasprave izlaze iz okvira ove knjige koja pretendira biti prvenstveno historijsko štivo, njima se ovdje nećemo ni baviti. Zainteresirani, svakako, mogu konsultirati literaturu u kojoj su te rasprave donesene i obrađene.

Borba protiv gulata

Među različite zabludjele i zastranjene skupine koje su djelovale u doba Imama Hadija, mir neka je na nj, treba spomenuti i frakciju koju nazivamo gulat, a koja je, predstavljajući se kao šiije, zastupala isprazne, neutemeljene i raskolničke ideje. Oni su u pogledu Imama zastupali ekstremne stavove, držali su da njemu stiže objava, a katkad su i tvrdili kako Imam podržava njihove stavove, te su na taj način izazivali mržnju drugih sljedbi prema šiijama. Imam Hadi, mir neka je na nj, ogradio se od ove skupine, poveo je borbu protiv njih i potrudio se da poričući ih ne dopusti da oni bace mrlju na šijsko učenje.

Možda bi se moglo kazati da su razlozi za pojavu ovakve skupine koja je tvrdila da Imamu stiže objava i zastupala slične neosnovane stavove bili sljedeći:

- a) Imamovi kerameti, njegova obaviještenost o gajbu i ostale izvanredne osobine koje su se primjećivale kod Imama naveli su ovu skupinu, dakle ljude koji nisu bili kadri da ova pitanja razmotre i objasne na pravi način, da skrenu u zabludu i da počnu zastupati krivovjerničke i neislamske stavove;

¹⁰ At-Tawba, 25.

- b) Pripadnici ove skupine htjeli su prenebreći i zanemariti islamske propise, zakone i pravila, dopustiti ponašanje u skladu s vlastitim željama i strastima, te su stoga ono što je u islamu zabranjeno (haram) smatrali dopuštenim (halal);
- c) Sljedbenici gulata bacili su oku na imovinu koja je pripadala narodu odnosno htjeli su se dokopati materijalnih dobara koja su šiije poklanjali imamima.

U svakom slučaju, gulat je predstavljao opasnu i destruktivnu skupinu, a njihove prvake činile su osobe poput: Alija ibn Hesekea Komija, Kasima Jektinija, Hasana ibn Muhammeda ibn Babaje Komija, Muhammeda ibn Nusira Fahrija i Farisa ibn Hatima.

Primjera radi, predstaviti ćemo temeljna uvjerenja Alija ibn Hesekea Komija:

- a) Imam Hadi je Bog, stvoritelj i upravitelj svijeta;
- b) Ibn Heseke je poslanik koga Imam šalje radi upute ljudima;
- c) Nijedan od islamskih propisa poput zekata, hadža, posta i slično nije obaveza (vadžib).

Muhammed ibn Nusir Fahri smatrao je:

- a) Imam Hadi je stvoritelj i gospodar svijeta;
- b) Dozvoljeno je stupiti u brak s mahremima poput majke, kćeri ili sestre;
- c) Pederastija je dopuštena, jedan je od puteva zadovoljavanja spolnog nagona i Bog je nije učinio haramom;
- d) Duhovi mrtvih žive u tijelima onih koji na svijet dođu poslije njih (metempsihoza).

Deseti Imam je u svojim pismima odnosno odgovorima na pitanja šiija o ovoj pojavi predstavio ovu skupinu kao zabludjele i nevjernike, te je naložio šiijama da se drže podalje od njih. U odgovoru na pitanje jednog šiije o Ibn Hesekeu i njegovom krivovjerničkom učenju, Imam piše:

“Ibn Heseke, Allah ga prokleo, govori laži, i ja ga ne smatram svojim drugom i sljedbenikom. Pa, šta je njemu?! Allah ga prokleo! Tako mi Boga, Gospodar Muhammeda, blagoslov neka je na nj i njegove, i prethodne poslanike nije slao osim da pozivaju u jednoboštvo i naredi ljudima namaz, zekat, hadž i vilajet, i Muhammed nije pozivao drugome osim Allahu Jedinom. Mi, nasljednici njegovi, također smo robovi Božiji i ne pripisujemo Mu druga. Ukoliko se Njemu pokoravamo, bit ćemo obuhvaćeni Njegovim rahmetom, a oglušimo li se o Njegove naredbe, zalutat ćemo u kufr. Mi nemamo nikakvog dokaza nad Bogom, a Bog ima dokaz nad nama i svim Njegovim stvorenjima. Zgražavam se nad onim ko govori takve stvari i utječem se Bogu od takvih riječi. I vi se klonite takvih, izložite ih pritiscima i teškoćama, a kad uhvatite nekog od njih, kamenom mu zgnječite glavu.”

U svome pismu Ubejdiju, Imam izražava svoje zgražanje nad Fahrijem i Ibn Babaji Komijem, pa kaže: “Ja se zgražavam nad Farijem (Muhammedom ibn Nusiro) i Hasanom ibn Muhammedom ibn Babajiom Komijem, upozoravam tebe i sve šiije na njihovu smutnju, te proklinjem ovu dvojicu. Njih dvojica u moje ime žderu imetak naroda, siju smutnju i probleme. Allah ih kaznio i učinio žrtvama smutnje! Ibn Baba umišlja da sam ga ja odabrao za poslanstvo i da je on moj Bab (vrata znanja). Allah ga prokleo! Šejtan ga je nadvladao i odveo na stranputicu. Ako možeš, razbij mu glavu kamenom! On mi je nanio bol, kaznio ga Allah na ovom i na onom svijetu!”

I Faris ibn Hatim, za koga smo kazali da je također bio jedan od prvaka gulata, zaslužio je Imamove kletve i osude. Imam je u sporu između Ibn Hatima i Alija ibn Džafera¹¹ potvrdio Alijevu ispravnost. Faris je toliko insistirao na krivovjerništvu, novotarijama i širenju zablude

¹¹ Ali ibn Džafer je jedan od najvažnijih i najaktivnijih zastupnika i opunomoćenika Imama Hadija. Već smo ga spominjali govoreći o zastupništvu i Imamovim opunomoćenicima.

da je Imam naredio da ga se ubije i zajamčio je Džennet onome ko smakne Farisa, pa tako piše:

“Faris nastupa u moje ime, vara ljude i zove ih u ono što je novotarija u vjeri. Onome ko ga uspije ubiti njegova krv je oproštena. Ko je taj ko će mi njegovim ubistvom donijeti olakšanje? Zauzvrat, ja takvome jamčim Džennet.” Džunejd, jedan od Imamovih drugova, izvršio je ovo Imamovo naređenje u vezi s Farisom i tako je islamsko društvo oslobodio njegovog zla.

Smutnja s pitanjem o (ne)stvorenosti Kur'ana

Jedna od najžučnijih i najvažnijih intelektualnih rasprava vođenih u doba Imama Hadija, mir neka je na nj, bila je ona o pitanju da li je Kur'an stvoren ili ne? Muteziliti, kao ekstremni zagovornici racionalizma u pitanjima vjerovanja, pitanje stvorenosti ili vječnosti Kur'ana dovodili su u izravnu vezu sa pitanjem Božijih svojstava, pa su se oštro suprotstavili ešaritima koji su zastupali stav o vječnosti Kur'ana, čime je otpočeo dugotrajni spor zagovornika ova dva viđenja.

Kako istraživači kažu, pitanje o (ne)stvorenosti Kur'ana prvi put se javlja potkraj emevijske vlasti (početkom 2. hidžretskog stoljeća) i prvi koji je u islamu nastupio s ovim problemom bio je Dža'd ibn Derhem, učitelj posljednjeg emevijskog halife Mervana ibn Muhammeda. On je ovu ideju preuzeo od Abana ibn Semana, a Aban ju je opet preuzeo od Židova Taluta ibn A'sama.

Pošto je nastupio s ovakvim pitanjem, Dža'd se našao u nemilosti i pobjegao je u Kufu, gdje je ovu ideju prenio na Džehma ibn Safvana Tirmizija.

Neki smatraju da je ideja o vječnosti Kur'ana, pak, utjecala na islamsko društvo preko kršćanstva. Naime, kršćani Mesiha smatraju Riječju Božijom, a govor Božiji, prema njima, dio je Boga samoga, te je time i vječan. Odnosno postoji oduvijek. Dokaz u prilog ovoj teoriji jeste i to što Memun u proglasu koji u vezi s ovim upućuje zapovjedniku Bagdada Ishaku ibn Ibrahimu optužuje ešarite da “o Kur'anu govore isto ono što kršćani govore o hazreti Isau.”

U svakom slučaju, za Harunove vlasti ovim pitanjem naročito se bavio Bišr Merisi, za koga se kaže da je bio židovskog porijekla, te je čitavih četrdeset godina širio ideju o stvorenosti Kur'ana, a od toga je odustao tek kad je saznao da je Harun čuo za njegove stavove i zaprijetio mu smrću.

Uglavnom, spor između ove dvije grupe je potrajao, ali ga je dodatno rasplamsao Memun. Budući da je Memun bio učen i obrazovan čovjek, upoznat sa filozofijom, fikhom i arapskom književnošću, te sklon naučnim raspravama, od mladosti je pokazivao sklonost ka mutezilitskom učenju i zastupao je ideju o stvorenosti Kur'ana. Fakihi i ljudi hadisa plašili su se Memunovog dolaska na vlast iz straha da će on poticati i širiti ovakve ideje, pa je Fudejl ibn Ajad tako otvoreno kazao: “Molim Boga da produži Harunu život kako bih se spasio zla Memunove vlasti!”

Njegove slutnje pokazale su se tačnima. Došavši na vlast, Memun je otvoreno podržao mutezilite, te time i ideju o stvorenosti Kur'ana, proglasivši to zvaničnim stavom države, što je značilo da će se država silom obračunati s onima koji budu suprotstavljeni toj ideji. S obzirom da su osporavatelji te ideje, koji su sebe u ono doba nazivali ehli sunnetom, pokazali da će istrajati na svome stavu, kriza je dosegla vrhunac, te se jedno u osnovi vjersko-naučno pitanje pretvorilo u pravi sukob odnosno dogmatsko-politički problem, pa se o njemu posvuda raspravljalo i čak je žestoko zaintrigiralo i puk.

Memun je 218. h.g. izdao naredbu Ishaku ibn Ibrahimu, zapovjedniku Bagdada, da propitivanju mora izvrnuti sve sudije, muhadise i državne službenike, te da u službi zadrži samo one koji vjeruju u stvorenost Kur'ana, a da sve ostale otpusti iz službe. Ova svojevrsna inspekcija uvjerenja u historiji je poznata kao *mihnetu-Qur'an* (kuransko ispitivanje).

Onaj ko je poticao Memuna – a nakon njega Mutesima i Vasika – na ovakvo ponašanje bio je Ibn Ebu Davud, čuveni abasidski dvorski kadija, koji je nakon smjene Jahje ibn Aksema postao vrhovni kadija. Poznat kao izvanredan učenjak, po svome ugledu i utjecaju na abasidskom dvoru mogao se mjeriti sa Bermekidima, pa je imao važnu ulogu u slučaju *mihnetul-Qur'an*, pa zbog toga neki misli da je on bio i utemeljitelj ideje o stvorenosti Kur'ana (što, kako smo vidjeli, nije tačno).

U svakom slučaju, strogost abasidskih vlasti išla je dotle da su oponente rečene ideje izvirgavali mučenjima i punili su zatvore njima. Tako je bičevan čak i Ahmed ibn Hanbel, koji je ustrajavao na odbrani vlastitog uvjerenja! Za Vasikove vlasti ubijen je Ahmed ibn Nasr Huza'i, a mučenjima je podvrgnut Šafi'ijev učenik Jusuf ibn Jahja Burejti, a potom je u Egiptu bačen u tamnicu. Jakubi u vezi s ovim prenosi zanimljivu pripovijest, i piše:

“Imperator Bizanta pisao je abasidskom halifi Vasiku obavještavajući ga da ima kod sebe mnogo zarobljenih muslimana i da je za određenu otkupninu spreman osloboditi. Vasik prihvati taj prijedlog i posla izaslanstvo na granicu. Halifini izaslanici preuzeše zarobljenike, a onda ih počеше ispitivati o vjerovanju u stvorenost Kur'ana, pa su puštali one koji bi to potvrdili, dajući im i nešto novca, dok su ostale zadržavali.”

Ovakva strogost izazvala je netrpeljivost naroda prema mutezilitima, te je Mutevekil zato dolaskom na vlast bio prisiljen poduzeti korake protiv ehl-i hadisa, što je naposljetku dovelo do *mihnetul-Qurana*. Međutim, ovakve rasprave ni time nisu okončane i potrajale su u islamskom društvu još dugo vremena.

Stav Imama Hadija, mir neka je na nj

Čisti Imami, čija je obaveza biti predvodnicima izvorne islamske misli, smatrali su pasivnost spram ovakvih rasprava i intelektualnih prijepora neprimjerenom, pa su stoga ukazali na ideje koje su smatrali zabludom, označili su šta smatraju ispravnim razmišljanjem, te su, zauzevši principijelan i uputiteljski stav, odvrćali muslimane od upuštanja u ovakve beskorisne rasprave i prepirke.

Rejjan ibn Selet kazao je Imamu Ridi, mir neka je na nj: “Kakav je Vaš stav u pogledu Kur'ana?” Imam je odgovorio: “Kur'an je Riječ Božija. I to je sve! Ne idite u raspravama dalje od toga, e kako ne biste zalutali!”

Ono što se od Imama Hadija, mir neka je na nj, prenosi u vezi s ovim relativno je opširno i jasno kazivanje. Na upit jednog od bagdadskih šiija, Imam je odgovorio sljedeće:

“U ime Allaha, Milostivog, Samilosnog. Sačuvao Allah nas i tebe od upadanja u ovakvu smutnju, jer time će nam darovati najveću blagodat. U suprotnom, propali bismo i bili izgubljeni. Smatram kako je rasprava o Kur'anu (o tome da li je stvoren ili vječan) novotarija u kojoj podjednako učestvuju i onaj ko pita i onaj ko odgovara. Jer, pitalac pita o stvari koje nije dostojan, a onaj koji odgovara upušta se bez smjera pravoga u trud i nastojanje koje je van njegovih sposobnosti.

Nema stvoritelja osim Boga, i osim njega svi su stvorenja. A Kur'an je Riječ Božija, i sam mu ne daji nikakva druga svojstva i imena, inače ćeš se tako ubrojati među zalutale. Da Bog i nas i vas uvrsti među one koji su potvrdili Njegovih riječi: *za one koji se Gospodara svoga budu bojali kada ih niko ne vidi, i koji od Časa oživljenja budu strepjeli.*¹²”

Ovakav odnos Imama bio je razlogom da se šiije drže podalje od takvih rasprava i sačuvaju se bidata i zablude.

¹² Al-Anbiya, 49.

Učenici škole Imama Hadija, mir neka je na nj!

Iako je, o čemu smo već šire govorili, doba Imama Hadija bilo period gušenja i represija, pa Imam nije imao dovoljno prostora i slobode za svoje kulturno djelovanje – za razliku od atmosfere kakva je vladala u doba Imama Bakira i Imama Sadika, mir neka je na njih – Imam je i u tako nepovoljnim uvjetima ipak uspio da pored bavljenja kulturnim i prosvjetnim djelovanjem, naročito putem učešća u raspravama, odgovora na pisma svojih sljedbenika, njihova pitanja, sumnje i dileme, odgoji i mnoge šiijske značajne muhadise i velikane misli, da ih podučiti islamskim znanjima i učenjima, a oni su to vrijedno naslijeđe prenijeli narednim naraštajima.

Šejh Tusi, čuveni islamski učenjak, smatra da je učenika Imama Hadija u različitim disciplinama islamskih znanosti bilo 185. Među njih spadaju i blistave ličnosti i izuzetna imena znanosti i duhovnosti poput Fadla ibn Šazana, Huseina ibn Saida Ahvazija, Ejuba ibn Nuha, Ebu Alija (Hasana ibn Rašida) Hasana ibn Alija Nasira Kebira, Abdulazima Husnija (sahranjenog u Reju) i Osmana ibn Saida Ahvazija. Neki od njih ostavili su iza sebe vrijedna djela iz različitih islamskih znanosti, a u literaturi redžala (znanosti o prenosiocima hadisa i značajnim ličnostima) kazano je podosta o njihovim djelima i njihovom kulturnom i prosvjetnom djelovanju.

Šehadet Imama Hadija, mir neke je na nj

Iako je Imam Hadi, mir neka je na nj, u Samari živio pod strogom kontrolom i nadzorom, on i pored svih nedaća i ograničenja nikad nije pokazao niti najmanje pristajanje uz nasilnike i tlačitelje. Sigurno je da su produhovljena Imamova ličnost i njegov društveni ugled i položaj, kao i njegov negativan odnos prema halifama i odbijanje saradnje sa njima, kod taguta tog vremena izazivali bojazan i da im je bilo teško sve to podnositi. Ubistvo Imama smatrali su jedinim načinom da nešto učine i pokušaju ugasiti Božije svjetlo, te ni Imam Hadi tako, poput njegovih prethodnika, nije umro prirodnom smrću. Otrovan je za vladavine Mu'tazza, u mjesecu redžepu 254. godine po Hidžri, a sahranjen je u svojoj kući u Samari.